HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi
tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 8 Birinciteşrin 1939 Sayı : 96

ÂŞIK ÖMER'İN NEŞREDİLMEMİŞ KOŞMALARI

II

«Halk Bilgisi Haberleri» nin 65 inci sayısında Âşık Ömer'in koşmalarından 3 tanesini neşretmiştik. Arkadaşımız su mühendisi Remzi Buldam'a büyük babasından kalan cönkte «Şarkii Âşık Ömer» diye kayıtlı olarak rastgelinen ve Bay Sadettin Nüzhet'in Âşık Ömer'e tahsis ettiği kitapda]*[bulunmayan diğer iki koşmayı bugün ortaya koyuyoruz :

I

Aç gözün âlemi seyret bir nefes
Gaflet uykusundan uyana gönül
Tîri kahhar oldu hava-vü-heves
Vazgel uğramadan ziyana gönül.

Seni sevmiyeni sen dahi sevme
Yarar olur sakın kaçanı kovma
Elbet erişirsin murada ivme
Canın ver hâtırın sayana gönül.

Kimseye şikâyet etme hâlinden
Her ne gelir ise kendi dilinden
Rakiblere uyup azma yolundan
Sakın uydurmasın uyana gönül.

Bilmezim feragat yok mudur bende
Akl-u fikr daim serv-ü semende
Her kande varırsan olursun bende
Bir gamzesi cana kıyana gönül.

Dünyâ-yı fânide isteme safâ
Umma Âşık Ömer kimseden vefâ
Çekmeyeyim dersen cevr ile cefâ
Akil isen yürü divâne gönül

[*] Sadettin Nüzhet Ergun: «Âşık Ömer, hayatı ve şiirleri».

II

Hâlimden habersiz ol kaddi ar'ar
Tabibim tazedir devâyı bilmez
Sükkerle beslenmiş ol nâzperver
Tıfıldır âlâyı ednâyı bilmez.

Bu divane gönlüm sensiz ey peri
Hemdemim gam gücü belâdan berî [*]
Diyarı gurbette gezer serseri
Yetürmüş aklını dünyayı bilmez.

Dîdesi hûnîdir benleri fülfül
İki giysuları şebboy-u sünbül
Nakşı cemâlini seyretse bülbül
Şaşurur gonce-i hamrayı bilmez.

Dişleri dürdâne gerdânı sîmdir
İrgörür vaslına mevlâ kerimdir
İşitmiş efganım demiş bu kimdir
Aceptir kim Ömer Şeydayı bilmez.

Bay Sadettin Nüzhet'in çıkardığı kitapta 68 numara ile mukayyet bulunan koşmanın şu bendindeki :

İki dîdem yaşı dem değil benim
Ko aksun yoluna nem değil benim
Aşıkan yolunda gam değil benim
Koparsa başıma kıyamet güzel.

Üçüncü mısra bizim nüshada :

Ölürsem uğruna gam değil benim

şeklindedir. Aynı koşmanın Bay Sadettin Nühet tarafından neşredilen şeklindeki şu mısra :

Âşıkın katarın çeküp yedemem

bizim elimizdeki nüshada :

Meşakkat katarın çeküp yedemem

şeklindedir. Kezalik aynı koşmanın bizim nüshada sondan ikinci olarak görülen şu bendi :

Vadim tamam olup hüdam gönderse
Ecel konakçısın cana kondursa
Keribanım damanıma indirse
Ben senden edemem feragat güzel.

Bay Sadettin Nüzhet'in çıkardığı kitapta yoktur.

Bay Sadettin Nüzhet'in 23 numara ile kitabına aldığı koşmanın şu beyti :

Kemendi zülfüne bend olan âşık
İstemez çin ilen verseler mansup

ikinci mısradaki «çin ilen» yerine «çin elin» okunmak suretiyle düzeltilmelidir.

Bay Sadettin Nüzhet'in 24 numara ile kitabında aldığı koşmada şöyle bir mısra var :

Ben gibi ölümü hastası çoktur

Bizim elimizdeki nüshada aynı mısra şu şekildedir :

Ben gibi ölümcül hastası çoktur

Bay Sadettin Nüzhet'in kitabında 56 numaralı koşmanın şu şekilde görülen bir beyti :

Ko Âşık Ömer'i kûşei gamda
Olmayım hasretle derd-ü elemde

---

[*] Bu mısraın doğrusu şu olmak gerektir :
«......... gücüm belâdır beli».

bizim elimizdeki nüshada şöyledir :

Koma gel Ömer'i kûşei gamda Kalmıyam hasret-ü derd-ü elemde

Aynı kitapta 141 numara ile mukayyet bulunan koşmadaki şu mısra :

Göz göze ateş-i mekrine yanıp

şu tarzda düzeltilmelidir :

Göz göre ateşi mekrine yanıp

Bay Sadettin Nüzhet'in kitabında Ömer Veçhi isminde başka bir saz şairinin adına kayıtlı bulunan koşmaya elimizdeki cönkte «Şarkii Âşık Ömer» serlevhasiyle rastgelinmekte, şair son kıt'ada mahlâsının Adlî ve adının Ömer olduğunu haber vermektedir; bu koşmanın farklı gördüğüm son iki bendini buraya naklediyorum :

Kimseye kalbimden etmem adavet
El için getürmem dilime gıybet
İblistir âdeme eden husûmet
Hüda dergâhından süreldenberi.

Mahlasım Adlîdir Ömer'dir Ömer'dir adım
Akıldan fikirden candan ıradım
Bab-ı tevekküldür dilde evrâdım
Bir canane gönül verelenberi.

***

Evvelce neşrettiğimiz üç koşmadan I ve III numaralı olanlar Bay Sadettin Nüzhetin Âşık Ömer ve eserleri hakkında çıkardığı kitapta yok ise de II numaralısı bir az farkla aynı kitapta 665 numarada mukayyet bulunuyor, ki bu koşmanın kitapta gözümüzden kaçması da her kıt'nın sonunda tekerrür eden kafiyelerin «şayegân» larının değişik bulunmasından ileri gelmiştir. Zira Bay Sadettin Nüzhet'in kitabında manzumeler kafiye veya rediflerinin son harfelerine göre tasnif edilmiş bulunmaktadır. Bahsimize mevzu olan koşma Bay S. N. in gösterdiği veçhile, «Yazıcı» nın :

Bir lebi goncaya mübtelâ oldum
Şehr-ü diyar içre bir daneciktir

Arayup hâlime münasip buldum
Ebrû siyah dişi dürdaneciktir.

bendi ile başlıyan koşmasına naziredir. Âşık Ömer'in koşması Bey Sadettin Nüzhet'in kitabında şu şekilde görülür:

Ol tıfl-ı nevreste şûh-i cihânım
Hublar içre şimdi bir dâneciktir

Acâip bîvefâdır çeşmi fettânım
Gönül ol sebepten vîraneciktir.

Aynı koşma bizim elimizdeki nüshada şöyle başlıyor :

Ol tıfl-ı nevreste şûh-i cihânım
Hûblar içre şimdi bir daneciktir

Acep bîvefâdır çeşmi fettanım
Gönül ol ecilden vîranecedir.

HAMİT KÖYÜNDE HALK ÂDETLERİ VE İNANMALARI

(Muğla - Köyceğiz kazası)

1 — Oğlan evlendirmek isteyen baba kızın verilmseine ait muvafık cevap alırsa derhal bir okka tuz alır. Bu tuz evinde sarfedilinceye kadar hayvanlarında bir ölüm olmazsa ve bir kaza geçirmezlerse kızı uğurlu bilirler. Aksi halde uğursuz addedilerek o kızla oğlunu evlendirmez.

2 — Köylüler birbirlerinden öğleden sonra bir şey alıp vermezler. Bilhassa soğan, biber gibi acı şeylerle yoğurt, süt vermezler.

3 — Erkeklerin görüşme sırasında karılarına verdikleri isimler : Evsahibi, çorbacı, sözümyabana, naslan......

İhtiyarların gençlere dua olarak söyledikleri : Ayak ucun göl, baş ucun deniz olsun. Beddua olarak söyledikleri sözler : Akşama kadar kazan, akşam aç yat, İki yakan bir araya gelmesin, unma. Tez acallara tutul (acal-ecel) gözü çıkasıca. Belâ veresi. Kurtlar yeyesi, salla gelesi.

Yermeler, benzetmeler

4 — Çilgidir bacak. Tekgöz, sigiri çıplak, kohkohcu, kını gırık. Harım söveni gibi, eved ayaklı, beti gözlü, nursuz pirsiz, kılıksız, kuskunukirik, ölü benizli, güden kurbası, Taleşin biri, Allahın adamı; Aptalmusa, yalabık gözlü, karamaşa.

Öğmeler, benzetmeler

5 — Dalyan gibi, sülün gibi, gül yanaklı, kafes bülbülü, sözü soh-

---

Bu şekle giren nazire aslından haylı uzaklaşmış ve bir bakıma mükemmelleşmiştir. Çünkü (gönül vîraneciktir) demektense (gönül vîranecedir) demek şiveye daha uygundur. Halk şairlerinin selef veya muasırlarına söyledikleri nazireleri tedricen değiştirerek bir takım nüsha farklarını bizzat ihdas ettiklerini düşünerek bu değişikliğin de şair tarafından yapılmış olduğunu kabul etmenin doğru olacağını sanıyoruz.

Naci Yüngül

beti yerinde, pazar ekmeği yanaklı, çemrek, hanım hanım, kadın kadın, yaban elması gibi, ceylan bakışlı, çam bölmesi gibi.

Irvasa, orsalama

6 — Sıtmaya tutulanlar dağlarda ipek böceğine benzeyen bir nevi kozayı bulup tütsülenirler. Buna orsalama derler.

7 — Sarılık hastalığı oldukları vakit iki kaş arasından kan aldırırlar. Buna ekşi çekilir. Bu da iyi gelmezse hastanın idrarını içirirler.

8 — Tatarcık hastalığı - Hasta her yediğini kusarsa tatarcık hastalığı derler.

9 — Göz çıbanı için - Vücudun bir çok yerlerinde çakışma denilen göz çıbanı çıkarsa kuşkonmaz denilen bir nevi dikeni alıp çıbanlı olan bir kadına götürürler. Arkasında o dikeni bir makasla keserler. Hastayı arkasına baktırmadan evine iletirler.

Bir de ırıklama yapılır : Çıbanlıyı yere yatırırlar. Üstüne bir peştemal örterler. Birisi eline usturayı alıp tersiyle keser gibi yaparak usturayı vücudun üzerinde gezdirir.

10 — Gözde çıkan it dirseği için ırvasa - Gözün üzerine ekmek konur, köpeğe aldırılır.

Dalak kesmek

11 — Dalağı büyüyen hasta bir yere yatırılır. Birisi eline bir manar (balta) alarak şöyle bağırır :

— Ben dalak keseceğim.

— Kesebilir misin ?

— Anasını bile bellerim, der. Baltayı dalağının üzerine vuracakmış gibi kaldırır ve hastayı korkutmakla iktifa eder, dalağı bu suretle geçeceğine inanılır.

İnanmalar

12 — Ölünün üstünden kedi geçerse ölü koncolos olurmuş (koncolosvampir). (Bu bal tulumu şeklinde içi kan dolu bir nevi korkunç hayvan) Bunun için ölünün üzerine ısırtan; maşa hamaylı korlar.

Âdetler

13 — Küçük çocuğu ölenler cuma günü iğne kullanmazlar.

14 — Cumartesi günleri yola gitmeyi iyi bulmazlar.

OT GÖÇÜ

Çepni oymağından olan Tirebolu Türkleri eski türelerinden birini bu gün bile korumakta, yapmaktadır. İşte bu türe ot göçüdür.

Ot göçü nice yapılır, nedir, anlatayım:

Çepni oymağı Trabzon havalisine ilk geldiğinde çadır, otak altında yaşar Türk göçerlerinden idi. Başka göçerler gibi bunlar da sığır, koyun, keçi sürüleri beslerler, bunlarla geçinirlerdi. Yazın, sürüleri ile yaylâlara çıkarlar, kışın cetik dedikleri kışlağa, yalıya inerlerdi. Gitgide cetikte evler yaptılar, iyice yerleştiler, çoğaldılar, yalnız sürü beslemek bunları geçindiremez oldu. Ekin işi ile de uğraşmak gerekti. Artık aile fertleri arasında işler bölünmeğe, ayrılmağa, dağılmağa yüz tuttu.

İşte her yıl martın sonuna doğru aile büyükleri, koca karılar, çocuklar sürüleri önlerine katar, yaylaya çıkarlar. Kışlakta kalan delikanlılar, genç kızlar, gelinler ellerine megel denilen enli bir kazma alırlar, imeci denilen karşılıklı yardımlama ile tarlalara darı denilen mısır ekerler.

Bu yerlerde çift sürmek huy olmamış. Yerleri de çift sürmeğe elverişli değil. Pek bayır.

Yirmi gün, bir ay içinde ekilen darılar büyür. Yine imeci yapılır. Darıların arasında biten kötü otlar megel ile yontulur, ayıklanır. Yirmi gün, bir ay sonra bu ot ayıklama işi bir defa daha yapılır. Darı ekmek, iki defa ot ayıklama işi haziran ortasına kadar sürer.

Son ot ayıklamanın bittiği haziran ortasında kışlakta kalan işte bu ekinciler de yaylaya gitmek üzere bir kımıldama, bir derleme, bir toplanma başlar. Eksikler eleklenir. Elde edilecek elde edilir.

Artık delikanlılar, kızlar, gelinler en yeni elbiselerini geyinirler. Delikanlılar, silâhlarını takınırlar. Kemençe gibi çalgıyı da bellerine alırlar. Her köyün kişileri ayrı ayrı toplanır, küme olurlar.

---

15 — Ölü çıkan evin halkı 3 gün helva yapıp dağıtırlar.

16 — Gelin attan indirilmeden evvel güvey gelip gelinin binidği atın karnının altından iki defa geçer, gelini kucaklayıp attan indirir.

Lûgatlar

Çilgidir — pek ince demektir.

C. Aker

SAFRANBOLUDA MASAL VE MATAL

Bütün Anadoluda olduğu gibi Safranbolu köylerinde de kış geceleri, köylülerin oldukça mütenevvi eğlence mevzuları vardır. Bunların başında; yüzük oyunu gelir, pek çok teferruatı olan ve bazan sabahlara kadar hayhuy içinde devam eden yüzük oyunu oldukça külfetli ve masraflı olduğundan bu oyunların hemen her gece yapılmasına bittabi imkân olmaz; işte kışları daha fazla boş geçen köy hayatı içinde ocak başı toplantıları ne bileyim büyük bir şehirde olduğu gibi; siyasî, iktisadî ve daha bir takım akıl ermez dedikodularla değil, masal ve matalla geçer.

Masalları ekseriyetle büyük anneler, komşu ihtiyar teyzeler hikâye eder. Matalı ise daha çok gençlik grupları söylerler. İçine girilmeden

---

Bir perşembe günü erkenden bütün kümeler yola dökülür, yaylaya doğru yönelir. Kemençe boyuna çalar. Delikanlılar aralık, aralık silâh atar, şenlik yapar, türkü söyler. Yolda giderken bu kümeler birbirine karışmaz. Karışmamak için de son dereceye kadar çalışırlar. Çünkü, bilerek bilmeyerek birbirlerine karışırlarsa büyük gürültü olur. Tanrı göstermesin adam bile ölür.

Kümeler, çabuk yürür, bir günde yaylaya çıkar. En çok, en hakikî şenliği yaylada obaya girerken yaparlar. O kadar silâh atarlar, sevinçle haykırırlar ki dağlar, tepeler inim inim inler.

Kümelerdeki kişiler kendi köylerinin obasındaki yerlerine giderler.

Cuma günü pazarda birikirler. İşte bugün sabahtan akşama kadar oyun oynarlar, gezerler, ekmek, kebab, koyurtmaç (koyurtmaç- yaylada güze yakın bir çağda koyunlardan alınan sütler pişirildiği sırada koyulaşır. İşte buna derler) yerler.

Cumartesi yine silâh ata ata kümeler hep birden obadan, yayladan çıkar, yola düzülürler. Kemençe çalar türkü sesleri her yanı tutar, sürer gider. Bir an gelir ki artık sesler, gürültüler yayladan işidilmez olur. Artık kümeler köylerine yaklaşırlar. Yine silâh ata ata, haykırışa haykırışa köylere girerler. Bunlar sonra iş elbiselerini giyerek iş başına geçerler. Fındık bağlarının altlarındaki otları kırmak ile uğraşırlar.

Dört yüz, dört yüz elli yıldanberi süren ve her yıl yapılagelen bu üç günlük eğlenti (Ot göçü) namını alır. Bu ot göçü bu yer Türklerince en çok sevilen bir bayramdır.

Alparslan

hakikî zevkinin izahı yapılamıyacak olan köylerdeki bu ocak başı toplantıları cidden hoştur.

Matal birisi doğrudan doğruya bilmece adı verdiğimiz manalı söz, diğeri de kül matalıdır. Kül matalı büyükler tarafından bilhassa küçükleri kızdırmak ve onların çocuk tehevvürlerinden zevk almak için tertip edilir.

Mesela, torunlarını başına toplayan bir büyük baba veya ana; eline maşayı alır, ocaktan kenara biraz kül çekerek üzerini düzeltir, maşanın sivri ucuyla külün üzerine çizgiler yapar, kızlarına:

«— Hangisini aldınız ? »

der. Herbiri çizginin birine talip çıkar, baba bşalar :

« — Eh işte kesüm, sen karaçakırın keloğlanı aldın; kız Fatma sen de Hacı Ahmedin Miniki; Mehmet sen de Düzanın Halili... ilâh.

Bunların hepsi köyde beğenilmeyen, anormal sayılan tiplerdir. Çocuklar hep bir ağızdan bu takdire isyan ederler, oda halkı güler, eğlenir. büyükler :

« — Nasip depilmez, siz deli misiniz, iş nikâh düğüne kaldı, haydi hayırlısı Allahtan gibi sözlerle çileden çıkarırlar.

Bilmeceler de aşağı yukarı böyle gürültülü geçer. Bu bilmecelerden bir kaç orijinalini aşağıya alıyoruz :

Şukkadar şukka, bukkadar bukka, dakatilli, makıskilli (Hayvan).

Çin çin havan kubbesi tamam bir gelin aldım kocası imam (Saat).

Eğri çomak göte batar (ibrik).

Elemez belemez ocak başında belini alamaz (Yağ).

Ankaranın ineği, Çankırının buzağsı kuyruğundan nem kapar, boynuzundan buzalar (çıkrıkta ip eğirmek).

Bin alakarga bir dala kondu, bir solak attım, darman dağın oldu. (çıkrık çevirmek).

Bir tepede çibi otlar (= traş olmak).

Seğirttim çıktım asmaya, asma beni basmaya kemer kuşak kuşandım değme kılınç kesmeye (nikâh).

Çalı dibinde bir yoğrum hamur (tavşan).

Fıçıcık fıçıcık içi dolu turşucuk (limon).

Elime aldım bir tane içini açtım bin tane (nar).

Kapı arkasına sac koydum elâlemi aç koydum (oruç).

Çaydan geçtim çanbul cunbul yüküm çörek karnım aç (oruç).

Daracık damda tay tepişir (kavurka).

Minare minare dibi kirane dibinde oluk içinde sulu mulu balık (divit, kalem).

Geriden baktım çakıl makıl yanına vardım kitli bakır (mezar).

İSTANBULDA DERLENMİŞ ATA SÖZLERİ

Üst tarafı 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 33, 40 sayılı nüshalarda.)

Pıçak kanını kesmez.
Pıçak kemiğe dayandı.
Pabucu büyüğe okunmalı.
Pabuçsuz kaçar.
Para için can verir.
Para adama akıl öğretir.
Para isteme benden buz gibi soğurum senden.
Para parayı kazanır.
Parayı denize atar.
Parayı veren düdüğü çalar.
Paraya tapar.
Paran çok ise kefil, işin yoksa şahit ol.
Paranın gümüş olduğunu öğrenmiş.
Paranın yüzü sıcaktır.
Parası çok aklı az.
Parasızlık adama her şeyi yaptırır.
Parmaklarını dahi yediler.
Patlıcan muharebesinde şehit düştü.
Rabbim dünyada mekânsız âhirette imansız komasın.
Raftan sünger düşse korkar.
Rahat yüzüne hasret kalmış.
Rakip ölsün de ne yüzden ölürse ölsün.
Rüya gibi geldi geçti.
Rüya görmüşe döndü.
Rüya ile hulya boş günlerin hocasıdır.
Rüzgâr esmeyince yaprak kımıldamaz.
Rüzgâr gelecek delikleri kapadı.
Sabah ola hayır gele.
Sabreden derviş muradına ermiş.
Sabrın sonu selâmettir.
Sabreyle işine hayır gelsin başı-

Köprü altında dört düdük (inek memesi).
Dağdan gelir taştan gelir eğerlenmiş arslan gelir (sel).
Dağdan gelir götü akca (odun).
Bir çömlek yoğurdum var yarısı ak yarısı kara (yumurta).
Sandık açıldı fındık saçıldı (davar pisliği).
Kat kat börek bunu bilmeyen eşek (lahana).
Ben giderim o gider önümde tin tin eder (sakal).

Mahallî köy lehçesinde Matal denilen bilmeceleri çoğaltmak mümkündür. Biz bilmecelerin heyeti umumiyesini ayrı bir yazımızla tasnif ederek takdim etmeği daha faydalı bulduğumuz için şimdilik bu kadarla iktifa ediyoruz.

M. Enver Beşe

na.

Sabır ile koruk helva olur dut yaprağı atlas.

Sabırlı kulunu Allah sever.

Sabun köpüğü gibi çabuk söner.

Saçı uzun aklı kısa.

Saçından sürükleye sürükleye getirdi.

Sefasına mest kaplamış.

Sağır işitmez uydurur.

Sağırla konuşmak güçtür.

Sağırlar, birbirini ağırlar.

Sağ baş yastık istemez.

Sağ olana her gün düğün bayram.

Sağ olsun, var olsun benden uzak olsun.

Sağ olsun da dağ ardında olsun.

Sağlık varlıktan yeğdir.

Sahipsiz eşeği kim olsa döğer.

Sakal keçide de var.

Sakal küçük söz dinlemez.

Sakal koyuverdim ki sözüm dinlensin.

Sakalı değirmende ağırtmış.

Sakalım yok ki sözüm dinlensin.

Sakalından utanmaz mı ?

Sakın nisanın beşinden
Öküzü ayırır eşinden.

Sakınan göze çöp batar.

Sakla samanı gelir zamanı.

Saman altından su yürütür.

Saman alevi gibi.

Saman gibi ne tadı var, ne tuzu

Sanat elde altın beleziktir.

Sana göre şapla şeker bir.

Sanki dünya yerinden oynamış.

Sanki kıyamet kopmuş.

Sap derken saman der.

Sapanın ucuna yapışan el ile açılmaz.

Sarımsak yemedim ki ağzım koksun.

Sarımsağı soğanla güvey etmişler, kırk gün kokusu çıkmamış.

Sevaptan kaç ki günaha girmeyesin.

Saygı sayana terbiye alana göredir.

Sayılı günler çabuk geçer.

Sayılı koyunu kurt kapmaz.

Sebep olan sebepsiz kalır.

Sebepsiz kuş uçmaz.

Sebilhane bardağı gibi dizilmişler.

Secdeden baş kaldırmaz sofu.

Sefer tası gib ibirbiri üstünde.

Sekiz günlük ömre dokuz günlük nafaka.

Sel gider kum kalır.

Semizdin hani sarkanların
Zengindin hani partalların.

Sen aç ben aç, oturda fal aç.

Sen ağa ben ağa bu ineği kim sağa.

Sen benim gecelik külâhıma anlat.

Sen bilirsin bir iki, ben bilirim on iki.

Sen hancı iken ben yolcu idim.

Senden gelecek hayır Allahtan gelsin.

Sen giderken ben geliyordum.

Sen sağ ben selâmet.

Sen söyle sen dinle.

Sen sen ol namerde boyun eğme.

Senin ağzının tadını veririm.

Senin aradığın bende yok.

Senin kumaşın burada satılmaz.

Senin ne kumaş olduğunu bilirler.

Seninki can elinki patlıcan mı?

Seninki sende benimki bende.

Serçe gibi bir dalda durmaz.

Serçeye çubuk biredir.

Serçeden korkan darı ekmez.

Sermayeyi kediye yükletti.

Ser verip sır vermeyen server - dir.

Sesi hiç ısıtma görmemiş.

Sev beni seveyim seni.

Sev seni seveni hâk ile yeksan ise de

Sevme seni sevmeyeni Mısıra sultan ise de.

Sen zort ben zort.

Sıçan çıktığı deliği bilir.

Sıçan gibi burnunu her deliğe sokar.

Sıçan gibi kapana tutulmuş.

Sıçan gibi delikten deliğe kaçar.

Sındırgıyı sıyırtmış Karaağaca kandil asmış.

Sırt giydiğini ağız alıştığını ister.

Sırtını pek tut yağana bakma.

Sırrımı düşman bilmesin dersen dostuna açma.

Suya düşen balık büyük olur.

Sinek küçük amma mide bulandırır.

Sinek pekmezciyi tanır.

Sirkesini düşünen paç yiyemez.

Sivilceyi kurcalama çıban olur.

Size doyulmaz, size de inan olmaz.

Sofraya bir besmele borcu var.

Softanın karnı doyunca gözü pabuçlukta kalır.

Sofu soğan yemez, bulsa kabuğunu komaz.

Soğan içli dışlı, sarımsak yalnız başlı.

Sokma akıl sekiz adım gider.

Son nefeste iman selâmeti.

Son pişmanlık kâr etmez.

Sona kalan dona kalır.

Sonra gelen kapıyı kapar.

Sora sora Kâbe bulunur.

Soran yanılmamış.

Soyu soydan köpeği mandıradan.

Soydur çeker boktur kokar.

Soydur çeker huydur geçer.

Söyleyen bilmez, bilen söylemez.

Söyleyene bakma, söyletene bak.

Söyleyenden dinyen ârif gerek.

Söyliye söyliye dilimde tüy bitti.

Söylesem söz uzar.

Söylesem söz olur, söylemesem içime dert olur.

Söylesen de boş, söylemesen de.

Söylediği lakırdı bir incir çekirdeği doldurmaz.

Söyliyeceği varsa işideceği de var.

Sözü anlayan beri gelsin.

Söz ayağa düştü.

Söz bir Allah bir.

Söz gelişinden bellidir.

Söz namustur.

Söz sözü açar.

Sözünün eri ol.

Sözünü balla kestim.

Söz söylemenle ağız aşınmaz.

Sözle peynir gemisi yürümez, rüzgâr ister.

Su bulanmayınca durulmaz.
Su testisi su yolunda kırılır.
Su gibi ezberinde.
Su içene yılan bile dokunmaz.
Su küçüğün söz büyüğünün.
Susuz çaylarda boğulayım.
Su uyur düşman uyumaz.
Suyu bardakta gemiyi duvarda.
Suyu çekilmiş değirmene dön - dü.
Suyun çağlamazı, insanın söyle-mezi.
Suçu gelin etmişler, güvey gir - memiş.
Sultan Fatma yılından kalma.
Sureta insan.
Surata bakma siyrete bak.
Sükût ikrardan gelir.
Sürre devesi gibi ağır gider.
Sürre devesi gibi donanmış.
Sürüden ayrılan koyunu kurt kapar.
Sürüp git dememişler, görde geç.
Süt dökmüş kediye döndü.
Süt içerken ağzı yanan yoğur-du üfleyip içer.
Sütten ak, sudan pak.
Şanına düşeni yap.
Şaşı şaşı demektense kör diyip-kurtul.
Şaşarım kedilerin çamaşır yıka - masına.
Şaşkın ördek başını unutur, kı-çından dalar.
Şapla şeker beyaz amma bir de-ğil.
Şebek gibi gözleri fır fır döner.
Şecaat arzederken merdi kıbti sirkatin söyler.
Şeriatın kestiği parmak acımaz.
Şeyhin kerameti kendinden - menkul.
Şeytana çarığı ters giydirir.
Şirretlikle suçunu bastıracak.
Şişman pilâva düşman.
Şişeyi dışından yalar.
Şimdiden sonra kırmızı kayışlı davulumu alacağım.
Şık şık eden nalçadır, iş bitiren akçedir.
Şımartma çocuğu başına çıkar.
Şom ağzını açtırma.
Şöhret âfettir.
Şöyle böyle derken akşam ol - du.
Şundan şu olur, bundan bu olur.
Şunun bunun günahına girer.
Şurası senin burası benim.
Takdir ne ise o olur.
Takdirde yazılan tedbirle bo-zulmaz.
Takke düştü kel göründü.
Tali değil, kör Salih.
Talisizler bir yere toplanmış.
Taş koptuğu yerde ağırdır.
Taş taş üstünde kalmadı.
Taşı sıksa suyunu çıkarır.
Taşı taşa başı başa vururlar.
Tatlı dil yılanı delikten çıkarır.
Tatlı dil güler yüz düşmanın ko-lunu büker.
Tatlı yiyip tatlı konuşalım.
Tavşan dağa küsmüş, dağın ha-beri olmamış.
Tavşana kaç tazıya tut.
Tavuk bile kesemez.
Tavuk bile su içerken göke ba-kar.

HALK ŞİİRLERİ

Âşık isen sen gelberu
Sana imlâyi öğretem
Ne ceht ile yaratmış hak
Fani dünyayı öğretem.

Âşık olan sözüm yazar
Pirim bana etsin nazar
Bir kişiye uyan azar
Hele manayı öğretem.

Zülfüsiyah derler yâre
Bülbül gibi düştüm zâre
Senin derdin hemen pare
Sana kimyayı öğretem.

Derdiyoktur benim adım
Dört kitabı ettim hatim
Arşla kürsi yaradan kim
Sana mevlâyi öğretem.

*

II

Düşmüşüm aşkına ben de o yârin
Âşık ölmeyince yârden geçer mi
Bülbüle verseler dünya zinetin
Feragat eyleyüp zardan geçer mi?

Yâr ile olursam bir dahi halvet
Eylemem ben dahi ecele minnet
Koynuna girince verirdi lezzet
Tadını götüren hardan geçer mi?

Ben bülbül olmuşum o gonce güldür
Lûtf eyle derdimi dostuma bildir
Yârim al yanına ya beni öldür
Her âşık ben gibi serden geçer mi?

Derdiyok kimseye demez halini
Gün be gün artırır ahüzarını
Yüreğinde tutar aşkın narını
Pervane olmıyan nardan geçer mi?

*

Tavuk kaza bakmış, kıçını yırtmış.

Tavuk gibi akşam olunca gözleri kapanır.

Tavrından geçilmez.

Tazı eski amma çulu değişmiş.

Tazlayan taza düşer, kel başlı kıza düşer.

Tenbele iş buyur, sana akıl öğretsin.

Tencere kaynar, maymunun oynar.

Tencere tencereye yüzün kara demiş.

Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş.

Tekkeyi bekleyen çorbayı içer.

Tekkeye koyun, yede doyun.

Tek dururken başına iş açar.

Tek kürekle mehtaba çıkar.

Tek ola bana gele, çift ola bana gele.

Telli bebek gibi.

Temcit pilâvı gibi ısıtıp ısıtıp önüne getirir.

Tepeden tırnağa kadar.

Terbiyeli maymun gibi titreyor.

Terazi var, tartı var, her bir işin vakti var.

Ter tırnağından damlıyor.

Tereciye tere satılmaz.

Ter ter tepinir.

Terzi kendi söküğünü dikemez.

M. H. B.

Ne yapıp neyledim ben sana bilmem
Eyledin sen beni perişan felek
Bulamaz bir adem izini senin
Yorulur ardına yarışan felek.

Bildirse bir kişi sana halini
Verirsin sen ana dünya malini
Gün begün arttırdın ahüzarımı
Delidirseninle göreşen felek.

Mevlâyi zülcelâl cümlenin başı
Hüdanın emrile tutun her işi
Sana bühtan eyler bilmeyen kişi
Cahildir işine karışan felek.

Derdiyok işte sen Zülfisiyahı
Babamız ölmüştür emri ilâhi
Bana gösterirsin hırka külâhı
Eyledin sen beni dervişan felek.

*

Ey anam dinleyin benim halimi
Sevdiğim yurdundan göçtü gidiyor
Bilirim babası vermezim demiş
Elbette yârimi aldı gidiyor.

Herkesin meyli var dünya maline
Bir kimse bakmıyor âşık haline
Düşmüşüm ben yine yâr efkârına
Aşk ile gönlümüz coştu gidiyor.

Kul olam ben yine güzel merdine
Demezsin sen asla bunun derdine
Gitmesin isterim yârin ardına
Gönlümüz Keşana düştü gidiyor.

Halimiz nolacak bizlerin böyle
Var ise bir derdin sen dahi söyle
Ninem gel hakkını sen helâl eyle
Derdiyok yârine koştu gidiyor.

*

Zalim baban gelip öldürse beni
Yalvarıp düşmandan aman istemem
Yarsiz cihan benim neme yakışır
Sağ olup ta böyle seyran istemem.

Her kişi yârile devranda demde
Ferah olmaz daim bu gönlüm gamda
Gülmedim bir vakit gözlerim nemde
Derdime böylece imkân istemem.

İster ise düşman ulu dağ olsun
Âşıkın maşuka sözü sağ olsun
Gerçek sever isen yüzün ağ olsun
Sevmek gerek candan dilden istemem.

Düşümü hayıra yorsalar bana
Nedir halin deyü sorsalar bana
İsteyince seni verseler bana
Gayri ulu devlet ihsan istemem.

Sen Şirin olmuşsun ben de Ferhadım
Dillerde söylenür bir zaman adım
Almadan kaçmazım düşmandan dadım
Âşikâr eylerim pünhan istemem.

Derdiyok derdini sana bildirir
Ecel peymanesin içüp doldurur
İşte baban geldi beni öldürür
Zülfün tak boynuma organ istemem.

*

Mevlânın aşkına sen insafa gel
Eyle sen bana bir kerem zındancı
Garibim kimsemiz yoktur bu yerde
Sana ben halimi derim zındancı.

Dostun ateşile yanıyor bu öz
Canımı Azrail ala benim tez
Ya öldürsün beni yahut elemsiz
Mümine iziyet haram zındancı.

Ayırdılar beni gül yüzlü yârden
Dost için assalar dönmezim dardan
Günde yüz bin kere geçerim nardan
Yanıyor bilmezim nerem zındancı.

Aşkın eserile girdim meydana
Seyit Han gücenip koydu zındana
Korkarım bu yerde tükendi tane
Yare şirin canım verem zındancı.

Derdiyok kendini düşürdü dile
Dostlarım ağlayıp düşmanım güle
Ne sana ne bana cümlemiz öle
Ecel kime verir aram zındancı.

*

Dinle sana name yazam
Götürsün yâre zındancı
Eyüp gibi derde düştüm
Sen eyle çare zındancı.

Kabul olmaz dualarım
Yâr bağrımı ezdi gitti
Gelmeyince eyü olmaz
Dost timarile zındancı.

Yârim benden ayrılalı
Bilmem ne derde kalmışım
Korkarım ki aldı kaçtı
Kangı diyara zındancı.

Derdiyoğum geçmem yârden
Zalim düşman olmasaydı
Aziz başın için olsun ,
Hele bir ara zındancı.

*

Ne yapıp nideyim evim uçurdum
Döndürdün sen beni şahine felek
Kimini güldürdün cihan içinde
Kimsin düşürdün çarhına felek.

Yarimden sen beni ayırıp gezen
Âleme seyrimi doyurup gezen
Her birin dünyada kayırıp gezen
Muradın aldırdın kâhına felek.

Goncemi aldırdın harım al yeter
Lâl eyledin dilim zarım al yeter
Çektirme bu derdi canım al yeter
İlişme gönlümün mahına felek.

Görünmez gözüme cihanın varı
Zındancı getirdi kara haberi
Derdiyoğa götür hırka teberi
Gönder beni yârin rahına felek.

*

Dinle sana tarif edem
Sırmaya benzer saçını
Kaddi arar beli ince
Değer dünya haracını.

Ahudan almış gözünü
Öğmüş yaratmış yüzünü
Kâfir görse mah yüzünü
Bırakur putu haçını.

Gerdan beyaz hokka dihen
Benler fülfül kaşı keman
Görenlere vermez aman
Söyle bunun ilâcını.

Sevgisi alsam gonce gülden
Arzum alsam gunce gülden
Sebep oldun kaçtı elden
Dolaştım Çini Maçini.

Derdiyokun oldur yâri
Ya melektir yahut peri
Ana benzemez hiç biri
Gördüm güzel bir kaçını.

*

Geçmiş ise yârim burdan
Sünbül lâle bana söylen
Yolmuş ise meyvenizden
Elma ayva bana söylen.

Gelip buraya konmuştur
Soğuk suyundan kanmıştır.
Kangı canibe inmiştir
Dağ ve sahra bana söylen.

Kanatlanıp burdan uçan
Cümle kuştan yüce uçan
İlkbaharda bundan göçen
Zümrüt anka bana söylen.

Derdiyok aşka kanmıştır
Âşıklara pir olmuştur
Yârini arzu kılmıştır
Aşkı sevda bana söylen.

*

Âşık bize bir gün meydan vermedin
Cihanda dört kitap piri nerdedir
Şimdicik haddini bildirem sana
Âşık olanların piri nerdedir?

Kurt kuş gelip cümle biat eyleyen
Süleymandır âlem devrin eyleyen
Kim halk ile bin bir kelâm söyleyen
Musa kelimullah turu nerdedir?

Pîrimdir destinden dolu içiren
Hakikat köprüsün bana geçiren
Üfürüp âlemin canın uçuran
Söyle İsrafilin soru nerdedir?

Derdiyok sırrını pinhan edicek
İyi kullar seni seyran edicek
Cümleyi yaratan divan edicek
Söyle ulu mahşer yeri nerdedir?

Nicideyim kaldım dağlar başında
Kara yazdın benim yazımı felek
Bin fent ile saldın gurbet ellere
Uçurdun yuvadan yârimi felek.

Dönmüşüm yönümü felek payına
Aldırdım kendimi aşkın çahına
Bir dahi düşerim hakipayine
Ölmeden göreydim yârimi felek.

Varım verdim aşka aklım şaşırdım
Kaynayuben aşkı dağa düşürdüm
Niçin yâri tundan tuna aşırdın
Yok mu kısmet yüzün görmeğe felek.

Derdiyokum ben de böyle kalırsam
Yar ile bir gece murat almazsam
Ecel gelip ben bu yerde ölürsem
Bildir yâre benim zarımı felek.

Gün begün düşmüşüm aşkın rahana
Derdime bir derman eyle tabibim
Dönmüşüm yüzümü hak dergâhına
Yetiş imdadıma benim habibim.

Koymuşum belâya bu garip başı
Dembedem akmakta gözümün yaşı
Gurbet elin kahrı aşkın ateşi
Koymadı mecalim gayet zaifim.

Bilirüm kimseye kalmaz bu arsa
Felek esrarımı yare bildirse
Zalim düşman öldüceğim duyarsa
Gayet mesrur olur gelip rakibim.

Ederse kulunu yaradanı yâd
Âkıbet âlemde olmazmış berbat
Derdiyoka senden olmazsa imdat
Korkarım ki kurda kuşa nasibim.

Halime rahmeyle benim efendim
Ayırdılar beni lebi balımdan
Adalet sahibi ey Gazi Hünkâr
Koyma ki hakkımı al o zalimden.

Medhinde benleri fülfül misali
Siyah ebruları sünbül misali
Şakir iken daim bülbül misali
Uçurdular beni kendi dalımdan.

Gezmek benim ile raha beraber
Görünür gözüme maha beraber
Yusuf ile düştüm çaha beraber
Bir gayret al beni vasfı halimden.

Bir veçhile geldi başa bu illet
Mevlâm sana versin ol yedi cennet
Yakışır sultana inci zeberced
Derdi yokum geçmem kendi lâlimden.

Deli gönül arzu çekirdin yâre
Gamü gaflet gitti yâri alınca
Hâkipaye yüzüm gözüm süreyim
Ahtım olsun erdim sana gelince.

Çözüp bendim sinem halin görseler
Benim çektiğimi bir dem sorsalar
Felek sillesini ....
Nolur bir ademi öldü deyince.

Yazılmış alnıma kara yazılar
Aşkın ateşile bağrım sızılar
Evvel yâri sonra sila arzular
Ağlattı herkesi halli halince.

ZİLELİ HULÛSİ

Çorum kütüphanesi memuru Eşref Ertekin bana (Zileli Hulûsî) nin aşağıda yazmış olduğum bir manzumesini gönderdi. Bu manzumenin Çorum kütüphanesinde 2257/328 numarada kayıtlı cönkten alınmış olduğunu Eşref Ertekin mektubunda ilâve ediyor. Bu şairin ne zaman yaşadığına dair şimdilik malûmatımız yoktur. Zileli Hulûsinin bu manzumesi müseddes şeklinde ve (failâtün, failâtün, failâtün failün) veznindedir. Fakat manzumedeki eda bize Hulûsinin daha fazla bir halk şairi olduğunu göstermektedir. Hulûsinin mizah ve hattâ hicviye sayılabilecek olan manzumesini aşağıya dercediyoruz. Manzume kuvvetli ve hoştur:

Ey adüv yâre demişsin ki yanağın öperim
Duyucak sıçradı can başıma fes sıktı serim
Seni ey kâfiri bidin sana seyfim çekerim
Kana kana üç avuç kanını şimdi içerim.
Bir dahi yâre iliş bak ki sana ben niderim
Âlemi başına billâhi senin dar ederim.

Deme göz dağı verir iyce kulak tut sözüme
Bilirim gıbetime kurşun atarsın izime
Ya niçin şimdi benim söyleyemezsin yüzüme
Git yıkıl hırsım arasında görünme gözüme
Çekerim hışm ile kâfir sana şimdi teberim
Yere ol lâşei murdarını vallah sererim.

Görmeyim bir dahi birlikte seni dilber ile
Seni kıyma gibi vallah kıyarım hançer ile
Hiç tokuştun mu acep koç gibi zor bir er ile
Allah hakkiçin hemen başını şu şeşper[1] ile

[1] Şepşer : Eskiden kullanılan dilli topuz.

Derdiyok yakar dostunun narı
Bunca dem kılardı ah ile zarı
Aldı kaçtı düşman ol nazlı yâri
Sana vermem dedi babam ölünce.

*

Allı pullu duran dilber
Sarılalım senin ile
Sürelim bir hoşça devran
Sarılalım senin ile.

Kalmadı başımda eser
Gerdan şeker lebin kevser
Kurban olsun sana püser
Sarılalım senin ile.

Ah o bakış sende iken
Muhabbetin bende iken
İki eller kanda iken
Sarılalım senin ile.

Derdiyoku yaktı nazin
Sen bilirsün ahüzarım
Yürü şirin sitemkârım
Sarılalım senin ile.

Muammer Önus

Bilmiş ol bir dahi dildare ilişme ezerim
Yohsa artık yetişir yandı elinden ciğerim

Kande görsen söz atarsın nen o mehpare senin
Geçmişin var mı ki pare o dildare senin
Ederim başını billâhi iki pare senin
Bilmiş ol hasılı şimdidengeru ol yâre senin
Bir dahi söylediğin işidir ya sezerim
Gelip ol demde bıçağımla zebanın keserim.

Daha söyler kurulur bak şu itin elvanına
Sana yiğit diyeyim bir dahi varda yanına
Adamın ben kıyarım sonra o tatlı canına
Sağ yanından geçemezsin sen anın sol yanına
Veremem kimseye anı sağ iken canü serim
Kimseden zerre kadar yok bu cihanda hazerim

Hiç mi korkman bu tenimde bu vücudüm sağ iken
O peri ruye takılmak ne cesaretle ki sen
Göreyim söylediğin bir dahi yâre hele ben
Gelemezsen ger hakından oğun, gez, yürü, sen
Karşına bir gün olur ki senin elbet biterim
Şimdi uysam sana ben hayli belâya yeterim

Ettiğin gayri a kâfir yetişir, ha yetişir
Sonunu iyce düşün aklını var başa devşir [2]
Yoksa bir gün sana bir hırs ile hışmım erişir
Bir değil, beş değil ettiklerin artık yetişir
Bir dahi söyler isen katline vardır seferim
Duymuş ol sonra sıkın yok deme bundan haberim

Seni, tenhada yürü, geçme nasipten bulurum
Şuradan şimdi belânı sana ben bulururum
Seni itler ölümüne ölecek öldürürüm,
Karnını şimdi tomanile senin doldururum
Tek tabancam çekerim çakmağa şimdi çökerim
Seni gidi yaramaz yerlere kanın dökerim

Bir dahi söyleme kisularının hakkı için
Yani ejder gibi her mularının hakkı için
Kan olur sonra o gül rularının hakkı için
O mehin seyf gibi ebrularının hakkı için
Çekerim tiği senin sinene bir gün dilerim
Yeter ettin ha yeter tahtını vallah sökerim.

Bir dahi yâre takılma edebin gayri takın
Uzak ol hasılı varma yanına yoksa yakın
Adamın bir dahi sen böyle kabartma merakın
Bu *Hulûsi sana* bir şey edemez sanma sakın
Gerçi baksan ne topum var ne tüfengim ne hançerim
Bir kılıçta seni ta ortadan iki biçerim.

Bu manzumeden anlaşıldığına göre Zileli Hulûsî 19 uncu asırda yaşamış mahallî ve tahsil görmüş halk şairlerimizden birisidir.

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

---

[2] Deşır = Devşir.

NİSBETSİZ EVLENMELERE DAİR ÜÇ TÜRKÜ

Halkın gözü nereyi görürse, kulağı neyi duyarsa, hassaları nerelerde çalışırsa; hisleri de orada beslenir. Bu itibarla sathî bakışlarla bize basit görülen köylünün his diyarında bir dolaşsak; orada şiir ve edebiyatın en orijinal nümunelerini en çoşkun eserlerini meydana getiren engin bir duyuşa rastgeliriz.

Uzun bir edebiyat istiskalinin tufanına tutulan halkın sesinin, hissini de ifade ettiğini anlarız.

Onda her cihetten edebî âbideler yaratan bir kudreti biz uğraştığı tabiatın, içinde yaşadığı cemiyetin gözile görürsek kaba buluruz. Fakat o, içinde yaşadığı cemiyet ve tabiatta madde ile uğraşırken maneviyatını da yine bu kaynaktan akan zemzemle beslemesini bilir. İşte bunu görmiyen yüksek tabaka edebiyatının yaşadığı devirlerdir ki dışı görülmüş ve onu içinden yaralayacak hallere maruz bırakılmıştır.

Halbuki asırlarca kendi kalesine kapanarak yaşamış halk ve köylü için için nelerden hissini beslememiş ve nelerden edebî âbideler meydana getirmemiştir; onun gözü yaşadığı âlemde neyi hissetmemiştir ki kendisine edebî eserler yarattırmasın..

Biz bu duyuşun ifadesi karşısında şimdiye kadar hayran kalmamışsak, kendimizdeki sezemeyiş noksanlığına vermeliyiz bunu.

***

Cemiyetin bünyesindeki hareketlere uygun bu edebiyat ne kadar realisttir bakın : Bir eşkiyanın muhiti kasıp kavurması, bir sel hâdisesi, üstünden gelen geçen köprünün yıkılması, işgal, sevdalıların birbirlerini vurmaları, kuraklık, zelzele, kavuşamamış âşıklar, hasretlilerin mektup beklemeleri, yazmaları, daha hatıra gelen ve gelmiyen nice nice içtimaî, muhitî hâdiseler.

Bunlar, bu cemiyetlik hâdiseler halkın hissî süzgeçlerinden geçip, şiir, hikâye, masal, roman halinde hangi edebiyatçımız tarafından halk kadar eserlendirilebilmiştir.

İşte bu edebiyatı tahsil görmiyen ve tahsilsiz bir görüşe malik olan yaratmıştır ve biz ancak yeni yeni bunun farkındayız.

Folklor araştırmaları hazinelerini henüz keşfedemediği halkın ara-

sına girdikten sonradır ki definelerin saklı bulunduğunu görmüştür. Fakat henüz görmüştür, elde etmiş değil.

İş bu kadarken bile halkın edebiyat cevherleri gözlerimizi kamaştırmıyor mu?

***

İşte bu sütunda biz kendisine musallat olmuş içtimaî bir yarayı iki cihetinden halkın nasıl görmüş olduğunu aşağıda yazılı üç türkünün güfteinden anlamıya çalışacağız.

Birinci ve üçüncü türkü Safranbolu Eflâni nahiyesinde, ikinci türkü ise Safranbolu Yürük köyünde zaptedilmiştir.

Medenî Kanunumuzun kayıtları haricinde kalan bu içtimaî yara kısmen de olsa memleketimizin bir çok muhitlerinde cereyan edip durmaktadır. Ziraî zaruretler, toprak ve mal hisseleri dolayısile ve ebeveyninin tazyiki ile.

I [1]

İhtiyar adamın [2] merdivenden inişi
Fırladı gitti baklava yerken ön dişi.

İhtiyar adam değirmene gider bitlenir
Eve gelir soğan ekmek zivtlenir.

İhtiyar adamın bir oğlu var ben gibi
Bir kızı var gökten yağan kar gibi
Annem beni ona (ona) vermiş kör gibi
Annem güldürmedi gülmesin
Yedi sene yatsın, sıtma (da) tutsun ölmesin.

İhtiyar adama gecelik diktim uymadı
Uydu (da) amma gençliğine doymadı.

İhtiyar adama yatak serdim gül gibi
Kör olası ... içine (de) işesin göl gibi
Annem beni ona (ona) vermiş kör gibi
Annem beni güldürmedi gülmesin
Benden başka evlât yüzü görmesin

II

Çamları var purlu purlu
Huyları var türlü türlü
Yedi adam yedi garı
Hepsi bir kotu arı.
Araç çayı çok muydu
Hiç müşterim yok muydu.
Bana bu nan hak mıydı
Aman Allah silâm silâm [3]
İki gözüm garip anam.

Mercimek aşım var benim
Ne gülmedik başım var benim
İller silâsında emme
İlin silâsında ne işim var benim.

Sürtüne sürtüne geldi bir koca
Koynuma girmeden ışıdı baca
Gençliğim gitti ihtiyara varınca
Aman Allah silâm silâm
İki gözüm graip anam.

---

[1] Türküler zaptedildiği gibi yazılmıştır.

[2] Adam kelimesi Eflâni muhitinde tek mânalıdır. Erkek ve Bay demektir. Sıfat olarak kullnılır. (Adam muallim), kadın ve Bayan için de garı sıfatı kullanılır, (garı muallim) gibi.

[3] Sıla.

Bu iki türkü de genç kızların ihtiyarlara verilişindeki tatminsizlini halk ne güzel görmüş, duymuş ve ifade etmiştir.

Üçüncü türkü ise bu yaranın başka türlüsüdür. Bu da yaşı pek küçük erkeklere olgun kadınların verilişinden dolayıdır. Bu aranışta kadının zengin olması rol oynadığı gibi, ölüm hali de rol oynamaktadır. Ezcümle, ağabeyisinin sağlığında yengesi olan kadının, kardeşinin ölümile yaş farkı gözetilmeden küçük kardeşile evlendirilmekte olduğu da görülmüştür. Bu hal gelinin işgüzarlığı, zengin oluşu ile alâkadardır. Böylece henüz on iki yaşındaki bir erkek çocuğun 25 yaşında karısı olduğu görülmüştür.

III

Sabah olur duman çıkar bacadan
Öğlen [1] olur çocuk gelir hocadan
İlâhi çocuk sensin beni kocadan [2]
Anne de beni niçin verdin çocuğa
Bir bacağımı kaldıramıyor kucağa.

Öğleyin olur çocuk gider oyuna
Oynar oynar kum doldurur koynuna
Bütün günahı annesinin boynuna
İlâhi çocuk gebereydin öleydin
Yılan olup kuvuklara [3] gireydin.

Yağmur yağar hendekleri sel alır
Oğlan da küçük karısını el alır.
....

Anne de beni niçin verdin çocuğa
Bir bacağımı kaldıramıyor kucağa.

Sabah olur çarığını giyemez
Tarlaya gider bir evleki süremez
Akşam olur yemeğini yiyemez
İlâhi çocuk iki gözün kör olsun
Ben gene bulurum kocayı gül memelerim sağ olsun.

Ben geçerken ekinleri gök idi
Göründü mü annemgilin söğüdü
Kırıldı mı köyümüzün yiğidi
Anne de beni niçin verdin ellere
Sen düşürdün işte beni dillere.

Vahit Topçugil

[1] Öğle vakti
[2] İhtiyar kadın.
[3] Taş oyukları.

GEMLİK VE ÇEVRESİNDE BAĞCILIK

Gemlik ve çevresinde yıllardan; belki de asırlardanberi zeytincilik birinci derecedeki iş mevzuu, geçim vasıtası ve biricik istihsal maddesi iken bugün gene zeytincilik istihsalât hususunda birincilik mevkiini muhafaza etmekle beraber burada aşağı yukarı on yıldır muhtelif meyvacılık sahasında oldukça ileri adımlar atılmıştır. Bilhassa bağcılığa verilen önem bunların başında geliyor.

İlk bağcılık teşebbüsleri:

İstilâyı takip eden kurtuluş günlerinde belki de uzun sıkıntılı devrenin tevlit ettiği azamî derecedeki ihtiyaçları karşılamak ihtiyacından doğmuş bulunuyor. İlk önce bağlar eski usullerle dikilmiş ve fakat bu bağlara bir kaç yıl içinde hastalık arız olmuş, bağlar kısa bir zaman içinde gayrikabili istifade bir hale gelmiştir. Bunu gören köylüler bu defa da gayet seri bir hareketle fennî usullerle çalışmağa, bağları sökerek yeniden Amerikan çubukaları dikmeğe başlamışlardır. Halihazırdaki Gemlik ve havalisindeki bağcılık en son fennî usullerden istifade yoluna girmiş bulunmaktadır.

Bağlarda bakım:

Köylülerin bağlardaki çalışma tarzlarını folklor bakımından tetkike değer bulduğum için olduğu kadar yurdumuzun bir çok köşelerinde yeni yeni başlayan fennî çalışma tarzlarında da örnek olacağı kanaatile köylülerden dinlediğim gibi neşri muvafık buluyorum.

Çubuklar:

Yer çubuk - kol çubuk diye iki kısma ayrılan asmaların yer çubuğu adı verilenler dalları yerde kalanlardır. Bunlar daha sık dikilir az meyva verir ve üzümleri daha çok yeşil kalır; kol çubuklarının haiz oldukları evsafta üzüm yetiştirmezler. Bu çubuklar daha az yerde daha çok çubuk dikilebilmesi ve hizmeti itibariyle dekol çubuklarından bakımının kolay olmasından dolayı yapılır.

Kol çubukları, Herek adı verilen sırıklara bağlanır, üzümü haiz olduğu evsafı tabiiyye itibariyle yer çubuklarından daha makbuldür. Bunların renkleri sarımtrak, lezzetleri nefis, cinsleri daha mütenevvidir.

Bu her iki nevi çubuklarda yetiştirilen üzümler:

I — Satılık

II — Kışlık

III — Pekmezlik

olarak üçe bölünür.

Satılık üzümler, çitlerle Gemlik, Yalova, Bursa ve İstanbul pazarlarına sevkedilir. Kışlık üzümler, evlerde sureti mahsusada yapılmış olan kilerlerde sakfa tutturulmuş sırıklara asılır; bu üzümler uzun müddet tazelik teraveti bozulmaksızın muhafaza edilebilir. Pekmezlik üzümlere gelince, bunlar üzümün daha tatlı olan cinslerinin bağda daha uzun müddet kalmasile temin olunur [1]. Üzüm geç zamana kadar bağda bırakılıp adamakıllı ağdalaşdıktan sonra döğşürülüp köyün pekmezlik tabir olunan pekmez ocaklarına sevkedilir. Orada pekmez yapılır. Akpekmez (= bulama) kara pekmez diye iki kısma ayrılan pekmez ancak bugünkü halile köylülerin ihtiyacı nisbetinde yapılır. Bağcılık yeni olduğundan henüz pekmez ticareti başlamamıştır.

Üzüm cinsleri :

Amasya, Görü, Bostancı ve Razdağı adlariyle başlıca dört cinste toplanır; en makbulü Amasya adı verilendir.

Bağda çalışma:

Bağlar umumiyetle Şubatta budanır, bellenir ve müteakiben etrafı ayıklanır. Nisan ortalarına doğru bağlar sökmeğe başlar; bu ay içinde asmalarda ilk somak görülür görülmez birinci kükürt serpilir. Devekler katılıp ta 15 santim kadar uzayınca 80 su 1 göztaşı halledilerek ilk göztaşı sıkılır. Birinci göztaşından sonra toprak yeniden çapalanır ve asmalar ayıklanır. Asmaların biraz daha inkişaf etmesi üzerine 100 su 2 göztaşı halledilerek ikinci göztaşı sıkılır. Koruklar biraz büyüyüp sertleşince ikinci kükürt serpilir. Bunu takiben % 3 nisbetnide olarak üçüncü göztaşı yapılır.

Artık üzüm yavaş yavaş sulanmağa başlar, bu sefer sonuncu kükürt serpilir. Asmaların etrafındaki yapraklar ayıklanır, dallar salkımların daha çok güneş görebileceği şekilde açılır.

---

[1] İkinci yazımızda pekmezin nasıl yapıldığından da bahsedeceğiz.

İcap ederse üzümün olacağına yakın dördüncü bir kükürt yapılır ki bu ihtiyati bir tedbirden ibarettir.

Dekos:

Son zamanlarda bağlara sivri burunlu bir mikrop dadanmıştır. Dekos adı verilen bu mikroba karşı bugüne kadar ittihaz olunan fennî tedbirler pek te kâr etmemekte olduğundan bahseden köylüler bunları birer birer mümkün olduğu kadar ayıklamak suretiyle hasarın önüne güçlükle geçebildiklerini de ilâve etmektedirler.

Netice işte birçok çalışma ve bir çocuk ihtimamile olgunlaşdırılan üzümler ve üzümcülük Gemlik ve havilisinde zeytinden sonra ikinci bir iş mevzuu ve geçim istihsal vasıtası haline gelmiştir.

M. Enver BEŞE